

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Філологічний факультет
Кафедра спеціальної освіти

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
СПЕЦІАЛЬНА ДИДАКТИКА НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ
ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Ступінь бакалавра
Спеціальність 016 Спеціальна освіта
Освітньо-професійна програма Логопедія. Спеціальна психологія

Програму розроблено та внесено: Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Середа Ірина Валеріївна, доцент кафедри спеціальної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент

РЕЦЕНЗЕНТ: Тихонова Тетяна Валентинівна, завідувач кафедри педагогіки, психології та менеджменту освіти МОІППО, доктор педагогічних наук, доцент

Програму схвалено на засіданні кафедри спеціальної освіти
Протокол від «22» серпня 2022 року № 2

Завідувач кафедри спеціальної освіти Н. В. (Савінова Н. В.)

Програму погоджено з гарантом ОП Логопедія. Спеціальна
психологія Н. В. (Савінова Н. В.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією філологічного
факультету

Протокол від «29» серпня 2022 року № 1
Голова навчально-методичної комісії Т. О. (Мороз Т. О.)

Програму погоджено навчально-методичною комісією університету

Протокол від «31» серпня 2022 року № 11
Голова навчально-методичної комісії І. І. (Іванюк Ірина Іванівна)

Анотація

Курс «Спеціальна дидактика навчання дітей з особливими освітніми потребами» належить до нормативних фахових навчальних дисциплін і є невід'ємною складовою у підготовці бакалаврів спеціальності 016 Спеціальна освіта, які навчаються за освітньо-професійною програмою Логопедія. Спеціальна психологія. Метою курсу є вивчення загальних положень спеціальної педагогіки як галузі наукових знань та ознайомлення з основами дидактики освітньо-корекційного процесу. Зокрема, з основними положеннями спеціальної педагогіки та сучасною системою освітньо-корекційних послуг; основними видами порушень психофізичного розвитку та їх причинами; особливостями організації корекційно-педагогічного процесу; визначенням можливостей застосування сучасних педагогічних форм, методів та засобів навчання у роботі з різними категоріями дітей з особливими освітніми потребами. Передумовами для вивчення дисципліни є знання основ загальної та спеціальної педагогіки і психології при вивчені курсів «Педагогіка спеціальна (порівняльна)», «Психологія (спеціальна, порівняльна)».

Ключові слова

Діти з особливими освітніми потребами, корекційно-педагогічний процес, система освітньо-корекційних послуг, спеціальна педагогіка, спеціальна дидактика, форми і методи спеціальної дидактики.

Summary

The course "Special didactics of teaching children with special educational needs" belongs to the normative professional disciplines and is an integral part in the preparation of bachelors of specialty 016 Special education, who study in the educational-professional program Speech Therapy. Special psychology. The aim of the course is to study the general provisions of special pedagogy as a field of scientific knowledge and to get acquainted with the basics of didactics of the educational and correctional process. In particular, with the basic provisions of special pedagogy and the modern system of educational and correctional services; the main types of disorders of psychophysical development and their causes; features of the organization of correctional and pedagogical process; identifying opportunities for the use of modern pedagogical forms, methods and teaching aids in working with different categories of children with special educational needs. Prerequisites for studying the discipline are knowledge of the basics of general and special pedagogy and psychology in the study of courses "Special pedagogy (comparative)", "Psychology (special, comparative)".

Key words

Children with special educational needs, correctional and pedagogical process, system of educational and correctional services, special pedagogy, special didactics, forms and methods of special didactics.

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Спеціальна дидактика навчання дітей з особливими освітніми потребами» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів спеціальності 016 Спеціальна освіта за освітньо-професійною програмою Логопедія. Спеціальна психологія.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: процес освіти, навчання і виховання дітей з психофізичними вадами, шляхи організації корекційного педагогічного процесу з використанням сучасних форм, методів та засобів.

Міждисциплінарні зв'язки: зміст курсу ґрунтуються як на класичних педагогічних теоріях вітчизняних і зарубіжних учених, так і на сучасних концепціях навчання і виховання, результатах наукових досліджень у галузі педагогіки та спеціальної педагогіки, вікової, педагогічної і спеціальної психології. Дисципліна пов'язана з загальною педагогікою (розділ дидактика), сучасними педагогічними технологіями та є основою для окремих методик спеціального навчання.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни та очікувані результати

1.1. Мета: вивчення загальних положень спеціальної педагогіки як галузі наукових знань та ознайомити з основами дидактики освітньо-корекційного процесу.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- ознайомити студентів з основними положеннями спеціальної педагогіки та сучасною системою освітньо-корекційних послуг;
- розкрити основні види порушень психофізичного розвитку та їх причини;
- ознайомити студентів з особливостями організації корекційно-педагогічного процесу;
- розкрити можливості застосування тих чи інших форм, методів та засобів навчання у майбутній професійній діяльності.

Програмні результати навчання:

ПРН5. Розуміти принципи, методи, форми та сутність організації освітньо-корекційного процесу в різних типах закладів.

ПРН6. Планувати освітньо-корекційну роботу на основі результатів психолого-педагогічної діагностики осіб з особливими освітніми потребами з урахуванням їхніх вікових та індивідуально-типологічних відмінностей.

ПРН10. Здійснювати спостереження за дітьми з психофізичними порушеннями (інтелекту, мовлення, зору, слуху, опорно-рухових функцій тощо), реалізовувати корекційно-педагогічну роботу з урахуванням їхніх психофізичних, вікових особливостей, індивідуальних освітніх потреб, можливостей та здібностей.

ПРН11. Застосовувати у професійній діяльності знання про методики, технології, форми і засоби реабілітації та корекційно-розвивального навчання дітей з особливими освітніми потребами.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальнопедагогічні:

ЗК-4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК-7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ІІ. Фахові:

ФК-1. Усвідомлення сучасних концепцій і теорій функціонування, обмеження життєдіяльності, розвитку, навчання, виховання і соціалізації осіб з особливими освітніми потребами.

ФК-2. Здатність до аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду становлення і розвитку спеціальної та інклузивної освіти.

ФК-4. Здатність планувати та організовувати освітньо-корекційну роботу з урахуванням структури та особливостей порушення (інтелекту, мовлення, слуху, зору, опорно-рухових функцій тощо), актуального стану та потенційних можливостей осіб із особливими освітніми потребами.

ФК-19. Корекційно-зорієнтована компетентність. Здатність виконувати корекційну навчально-виховну роботу з профілактики, подолання вад психофізичного розвитку дітей з психофізичними порушеннями (залежно від нозології) у навчально-виховному, реабілітаційному процесі незалежно від типу закладу і форми організації навчально-виховної діяльності.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Становлення вітчизняної системи спеціального навчання. Предмет, завдання та галузі спеціальної педагогіки

Еволюція ставлення суспільства і держави до осіб з особливими потребами: від нетерпимості та агресії до максимальної інтеграції до соціуму і освітнього простору. Етапи розвитку спеціальної освіти дітей з особливими потребами: сегрегаційний (медична модель), інтеграційний (модель «нормалізації»), інклузивний (модель «включення/залучення»).

Ставлення українського суспільства до людей з обмеженими можливостями: церковної благодійності, монастирський, медичний, лікувально-педагогічний, сучасний. Еволюція поглядів на систему спеціального навчання на початку ХХІ століття. Курс на реорганізацію системи спеціального навчання та включення осіб з особливими потребами до здорового суспільства. Законодавчі основи та практичне впровадження інклузивної форми навчання у вітчизняну систему освіти.

Об'єкт, предмет, завдання спеціальної педагогіки. Понятійно-категоріальний апарат спеціальної педагогіки. Галузі спеціальної педагогіки. Перспективи розвитку спеціальної педагогіки в Україні.

Тема 2. Сучасна система освітньо-корекційних послуг. Основи дидактики спеціальної освіти

Навчання і виховання як складна педагогічна діяльність. Соціокультурні основи навчання і виховання дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

Сучасні системи освіти осіб з обмеженими можливостями здоров'я. Консультативно-діагностична робота і її роль у попередженні та корекції відхилень у розвитку і поведінці дитини.

Законодавчі основи спеціальної освіти.

Модель інтегрованої та інклузивної освіти. Зміст, форми і методи навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я.

Спеціальна (корекційна) освітня установа. Заклад загальної освіти з інклузивною формою навчання. Інклузивно-ресурсний центр. Спеціальні освітні умови. Диференціація системи закладів для дітей з особливими потребами. Компенсація психічних функцій. Спеціальна педагогічна допомога. Індивідуальне навчання. лш

Принципи відбору дітей у спеціальні заклади. Організація роботи психолого-медико-педагогічних консультацій. Участь педагогів загальноосвітніх закладів у розв'язанні проблеми відбору дітей.

Тема 3. Принципи спеціальної педагогіки та дидактики

Загальні закономірності розвитку психіки. Основні методологічні принципи спеціальної педагогіки. Принцип детермінізму: психічний розвиток дитини обумовлений взаємодією біологічних і соціальних чинників. Принцип єдності свідомості, особистості і діяльності: процес формування особистості проблемної дитини, її усебічного розвитку відбувається в умовах спеціально організованої діяльності. Принцип розвитку: психіка людини пластична і постійно знаходиться в динаміці. Знання історії розвитку дитини, аналіз рівнів її актуального і потенційного розвитку допомагають збудувати психолого-педагогіческий прогноз і визначити освітній маршрут дитини.

Загальнопедагогічні і спеціальні принципи в спеціальній педагогіці. Принцип науковості . Принцип зв'язку теорії з практикою. Принцип активності і свідомості в навчанні. Принцип доступності . Принцип послідовності і систематичності. Принцип міцності засвоєння знань. Принцип наочності. Принцип індивідуального підходу до навчання і виховання. Спеціальні принципи. Этіопатогенетичний принцип. Принцип системного підходу до діагностики і корекції порушень. Принцип комплексного підходу до діагностики і корекції порушень. Принцип корекційно-компенсуючої спрямованості освіти. Принцип опори на закономірності онтогенетичного розвитку. Принцип єдності діагностики і корекції. Принцип реалізації

діяльнісного підходу в навчанні і вихованні. Принцип педагогічного оптимізму. Принцип соціально-адаптуючої спрямованості освіти. Принцип ранньої педагогічної допомоги. Принцип розвитку мислення, мови і комунікації як засобів спеціальної освіти. Принцип необхідності спеціального педагогічного керівництва.

Тема 4. Види порушень психофізичного розвитку та їх причини

Сутність і класифікація порушень психофізичного розвитку. Поняття порушення психофізичного розвитку дитини. Основні закономірності розвитку дитини з нормою і аномальної дитини. Категорії осіб з обмеженими можливостями (із спеціальними освітніми потребами). Принципи виникнення різних порушень психофізичного розвитку у дітей (вродженні та набуті). Особливості процесу аномального розвитку.

Тема 5. Сутність та особливості корекційно-педагогічного процесу

Особливості та головні завдання навчання у спеціальній освітній установі. Структура процесу навчання. Функції навчання. Причини труднощів засвоєння знань. Державний стандарт спеціальної освіти осіб з обмеженими можливостями здоров'я. Нова українська школа. Інклюзивне навчання.

Складові корекційно-педагогічного процесу. діагностико-консультативний; фізкультурно-оздоровчий; виховно-освітній; корекційно-розвивальний; соціально-педагогічний. Технологія психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в спеціальному дитячому саду (школі) та закладі з інклюзивною формою навчання. Принципи діагностики. Вимоги до діагностичної діяльності в спеціальній та загальній освітній установі. Діагностичне вивчення і динамічне спостереження за дитиною. Рівні консультування. Особливості побудови навчальних планів і програм для спеціальних та загальних освітніх установ. Індивідуальний план навчання.

Тема 6. Форми організації спеціального навчання

Форми організації навчання. Індивідуальна форма організації навчання. Індивідуально-підгрупова форма організації навчання. Урок - основна форма організації навчального процесу. Типи і структура уроків (Вступний урок. Урок формування (повідомлення) нових знань. Узагальнювальний (повторювально-узагальнюючий урок. Контрольний урок. Урок формування і закріплення умінь і навичок, де основна увага приділяється практичній діяльності. Комбінований урок). Особливості побудови уроків різного типу. Структура уроку повідомлення нових знань. Структура повторювально-узагальнюючого уроку. Структура комбінованого уроку. Структура контрольного уроку. Підготовка вчителя до уроку.

Тема 7. Методи та засоби у системі спеціальної освіти

Класифікація методів. Методи організації і здійснення учбово-пізнавальної діяльності. Методи стимулювання і контролю. Методи контролю і самоконтролю. Особливості застосування наочних, словесних, практичних методів в роботі з проблемними дітьми. Специфіка в застосуванні методів виховання дітей з відхиленнями в розвитку.

Відповідність засобів навчання принципам спеціальної освіти. Засоби передачі інформації вчителем (словесне мовлення, дактильна та жестова мова, читання з губ, піктографічне письмо). Артпедагогіка та арттерапія. Ручна праця. Театральна діяльність. Підручники. Засоби словесної наочності. Технічні засоби навчання.

Тема 8. Контроль у навчальному процесі

Функції контролю. Форми і методи контролю. Критерії оцінювання. Особливості контролю й оцінювання в закладах загальної та спеціальної освіти.

3. Рекомендована література

Базова

1. Войтко В. Навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами: сучасні підходи : [навчально-методичний посібник] / В. Войтко. – Кропивницький: КЗ «КОППО імені Василя Сухомлинського», 2016. – 84 с.

2. Дегтяренко Т.М. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами: [навчальний посібник] / Т.М. Дегтяренко, Л.С. Вавіна. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 302 с.
3. Інклузивна школа: особливості організації та управління: [навч.-метод. посібник] / А.А. Колупаєва, Н.З. Софій, Ю.М. Найда та ін./ За заг. ред. Л.І. Даниленко. – К.: 2007 – 127 с.
4. Колупаєва А.А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади: [монографія] / Алла Анатоліївна Колупаєва. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 458 с.
5. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. «Інклузивна освіта: від основ до практики»: [монографія] / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко – К. : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. – 152 с. – (Серія «Інклузивна освіта»)
6. Компетентнісно зорієнтована професійна підготовка майбутніх фахівців спеціальної та інклузивної освіти : монографія / Н. В. Савінова, І. В. Середа, В.А. Кисличенко та ін. Миколаїв. – Миколаїв : видавець Румянцева Г. В., 2022. – 188 с.
7. Миронова С.П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс: Навчальний посібник. - Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2008. – 204 с.
8. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник / С.П. Миронова, О.В. Гаврилов, М.П. Матвєєва; за заг. ред. С.П. Миронової. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – 264 с.
9. Середа І. В., Савінова Н. В., Берегова М. І. Технології виховної роботи в інклузивному середовищі. Навч.-метод.посібник. Миколаїв: Іліон, 2022. 195 с.
10. Середа І.В. Корекційно-виховна діяльність педагога у сучасних закладах освіти: монографія / Н.В.Савінова, І.В.Середа, Н.В.Стельмах. – Миколаїв: Іліон, 2019. – 190 с.
11. Середа І.В. Спеціальна педагогіка з основами спеціальної дидактики: Навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів з курсу. Частина I / І.В.Середа, В.А.Кисличенко. – Миколаїв: МНУ імені В.О.Сухомлинського, 2020. – 164 с.
12. Середа І.В. Спеціальна педагогіка з основами спеціальної дидактики: Навчально-методичний посібник для самостійної роботи студентів з курсу за змішаною формою навчання. Частина II / І.В.Середа, В.А.Кисличенко. – Миколаїв, 2021. – 198 с.
13. Середа І.В. Технології корекційно-виховного процесу: навчально-методичний посібник / Н.В.Савінова, І.В.Середа, Д.М.Борулько. – Миколаїв: Іліон, 2018. – 172 с.
14. Sereda I. V. (2022). Blended learning implementation during training the teachers of special education in the conditions of quarantine. *Information Technologies and Learning Tools*, 88(2), 239–254. <https://doi.org/10.33407/itlt.v88i2.4532> (Наукометрична база Web of Science)
15. Середа І.В., Кутержинська К.М. Казкотерапія в роботі корекційного педагога з дітьми з особливими освітніми потребами. Журнал "Вересень", 2021 р. Номер 1 (88), <https://september.moipro.muk.ua/index.php/sept/article/download/127/120>
16. Чепка О. В. Сучасні системи спеціальної педагогіки та психології : навчально-методичний посібник / укладач О. В. Чепка. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2015. – 108 с.

Допоміжна

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України / Наук. ред. та упоряд. О.Л. Кононко. – К.: Світич, 2008. – 430 с.
2. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років: [монографія] / Алла Михайлівна Богуш. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. – 376 с.
3. Вавіна Л.С. Розвиваємо у дитини вміння бачити: Від народження до 6 років: [поради батькам] / Л.С. Вавіна, В.М. Ремаржевська. – К.: Літера ЛТД, 2008. – 128 с., іл.
4. Вержиховська О. М. Формування моральних якостей у розумово відсталих молодших школярів у позакласній виховній роботі: монографія / О. М. Вержиховська. – Кам'янець-Подільський : видавець Зволейко Д. Г., 2009. – 228 с.
5. Висоцька А. М. Основні напрямки виховної роботи з формування спеціальної поведінки учнів спеціальних шкіл-інтернатів: методичний посібник / А. М. Висоцька, І. І. Івашина. – Черкаси : ЧОПОПП, 2003. – 31 с.

6. Вступ до аблітації та реабілітації дітей з обмеженнями життєдіяльності: [навчально-методичний посібник] / Л.Б. Люндквіст, В.В. Бурлака, А.Г. Шевцов [та ін.]. – К.: Герб, 2007. – 288 с.
7. Даніельс Е. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів. // Е. Даніельс, К.Старфорд – Львів: Т-во «Надія», 2000.– 255 с.
8. Журавльова А.Є. Домашня логопедія без проблем: [книга для батьків, які хочуть самі навчити дитину правильно вимовляти звуки] / А.Є. Журавльова, В.В. Федієнко. –Харків.: Видавничий дім «Школа», 2006. – 112 с.: іл. 18
9. Закон України «Про дошкільну освіту» // Відомості Верховної Ради. – 2001.
10. Закон України «Про охорону дитинства» // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 30. – С. 142-150.
11. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» // Відомості Верховної Ради. – 2006. – № 2-3. – С. 36-42.
12. Закон України «Про спеціальну освіту» (проект) // Міністерство освіти і науки // www. mon.gov.ua.
13. Ілляшенко Т.Д. Корекція психосоціального розвитку дітей з церебральним паралічом у реабілітаційному центрі (Дошкільний і молодший шкільний вік) / Т.Д. Ілляшенко, А.Г. Обухівська, О.В. Романенко, Н.С. Скрипка. – К., 2003. – 155 с.
14. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні: [науково-методичний посібник] / Наук. ред. О.Л. Кононко. – К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання », 2003. – 244 с.
15. Концепція спеціальної освіти осіб з особливостями психофізичного розвитку в найближчі роки та перспективу. – К., 2003
16. Концепція державного стандарту освіти учнів з порушеннями мовленнєвого розвитку // Дефектологія. – 2000. – № 2. – С. 2-10.
17. Кузьмінський, А.І. Педагогіка родинного виховання: навч. посіб./ А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. – К.:Знання, 2006. – 324 с.
18. Марченко І. С. Спеціальна методика початкового навчання української мови (логопедична робота з корекції порушень мовлення у дошкільників). Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Спеціальність: Корекційна освіта (логопедія) / І. С. Марченко, – 1 –видання. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – 288с.
19. Методика навчання учнів 1-4 класів спеціальної школи: навч. посіб. / за ред. О. В.Гаврилова. – Кам'янець-Подільський : Друк- Сервіс, 2011. – 312 с.
20. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» / О.Л. Кононко, З.П. Плохій, А.М. Гончаренко [та ін.]. – К.: Світич, 2009. – 208 с. 19.
21. Положення про центральну та республіканську (Автономна республіка Крим), обласні, Київську та Севастопольську міські, районні (міські) психолого-медико-педагогічні консультації / Наказ Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України від 07.07.2004. – № 569/38.
22. Порядок комплектування дошкільних навчальних закладів (груп) компенсиуючого типу / Наказ Міністерства освіти і науки України та Міністерства охорони здоров'я від від 27.03.2006. – № 240/ 165.
23. Проект Положення про організацію інтегрованого навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх (дошкільних) навчальних закладах. – К., 2002. – 16 с.
24. Програма навчання і виховання дітей дошкільного віку від 3 до 7 років «Дитина» / Наук. ред. О.В. Проскура. – К.: Богдана, 2004.– 270 с.
25. Савіна Л.П. Пальчикова гімнастика для розвитку мовлення: [посібник для батьків і педагогів] / Лідія Павлівна Савіна. – К.: Вид-во «Школа», 2002. – 48 с.
26. Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей / Марія Аврамівна Савченко. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. – 160 с. 20
27. Сак Т.В. Особлива дитина: Від народження до 6 років: [поради батькам] / Тамара Василівна Сак. – К.: Літера ЛТД, 2008. – 144 с., іл.
28. Саламанская декларация. Рамки действий по образованию лиц с особыми потребностями, принятые Всемирной конференцией по образованию лиц с особыми потребностями: доступ и качество. Саламанка. Испания, 7-10 июня 1994. – К., 2000. – 21 с.

29. Седих Н.О. Вчимося писати й говорити правильно: поради логопеда / Неля Олексіївна Седих. – Харків: Видавнича група «Основа», 2007. – 176 с.
30. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: Підручник. – Частина I. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2007. – 238 с.
31. Спеціальна педагогіка: Понятійно - термінологічний словник / За ред. Академіка В.І.Бондаря. – Луганськ: Альма-матер, 2003. – 436 с.
32. Сухар В.Л. Розвиток звукової культури мовлення дітей молодшого дошкільного віку / Упоряд. В.Л. Сухар. – Х.: Веста: Вид-во «Ранок», 2008. – 80 с.
33. Тищенко В. Як навчити дитину правильно розмовляти: Від народження до 5 років: [поради батькам] / В. Тищенко, Ю. Рібцун. – К.: Літера ЛТД, 2006. – 128 с.
34. Холковська І.Л. Корекційна педагогіка / Ірина Леонідівна Холковська. – Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2007. – С. 6-23.
35. Хрестоматія з логопедії: Історичні аспекти. Дислалія. Дизартрія. Ринолалія: навчальний посібник / За заг. ред. М.К. Шеремет, І.В. Мартиненко. – К.: КНТ, 2008. – 380 с.
36. Чередніченко Н. В. Початковий курс навчання української мови молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ). Навчально-методичний посібник (курс лекцій) / Н. В. Чередніченко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2012. – 208 с.
37. Шевцова А. Активізація пізнавальної діяльності учнів за допомогою ситуативних завдань // Дивослово. – 2001. - №12.
38. Юрченко З.В. Ігрові методики розвитку художньо-словесних здібностей учнів 5-11 клас // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. - №2. – С. 9 – 12.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: екзамен.

5. Засоби діагностики успішності навчання: індивідуальне і фронтальне опитування; самостійні роботи; тестування; контрольна робота; перевірка індивідуальних та групових творчих завдань.